

Aanpak van verdroging is vooral 'leren van elkaar'

Dit artikel is in aangepaste vorm gepubliceerd in Het Waterschap 2000/18 door Dick Boland, Rob Hoekstra en Jan Beldman.

In de Gelderse Achterhoek heeft het project 'Omgaan met Vernatting' laten zien dat nauwe samen-werking tussen waterschap en boeren tot goede resultaten kan leiden bij het terugdringen van verdroging. Een studiegroep met deelnemers van de landbouw en het waterschap vergroot de kans op het realiseren van de doelstellingen. Actieve participatie van de betrokkenen staat daarbij centraal. De aanpak is vooral geschikt voor projecten met een gebiedsgerichte benadering.

In onderstaand artikel geven de auteurs inzicht in de gevolgde werkwijze.

Omgaan met Vernatting

In de landbouwgebieden rondom twee landgoederen in de Achterhoek, de Wildenborch en de Wiersse, moeten het slootpeil en de grondwaterstand omhoog om verdroging van de natuur tegen te gaan. Voor de hooggelegen percelen levert dit geen discussie op omdat de boeren daar baat hebben bij een hogere grondwaterstand. Maar voor lager gelegen natte percelen kan peilopzet de bedrijfsvoering van de boer ernstig belemmeren. In het project 'Omgaan met Vernatting' hebben we onderzocht hoe boeren de voordelen van peilverhoging optimaal kunnen benutten en de nadelen kunnen minimaliseren. Het driejarige onderzoek vond plaats op twee melkveebedrijven grenzend aan de landgoederen. Een studiegroep met boeren uit de omgeving van de Wildenborch en De Wiersse, regionale waterschapsbestuurders en vertegenwoordigers van de lokale GLTO-afdelingen zorgde voor een brede toetsing en verspreiding van de resultaten.

Het project is uitgevoerd door het Waterschap Rijn en IJssel, het Centrum voor Landbouw en Milieu, Praktijkonderzoek Rundvee, Schapen en Paarden, Alterra en Servicecentrum Plattelandsontwikkeling Achterhoek.

Studiegroep

De studiegroep vormde een belangrijke bouwsteen van het project. De groep toetste de resultaten aan de hand van hun eigen praktijkervaringen en heeft positieve resultaten breder uitgedragen. Op elke bijeenkomst is een inhoudelijk thema uitgediept, soms met inbreng van externe deskundigen of belanghebbenden, zoals Waterbedrijf Gelderland, Natuurmonumenten en de Dienst Landelijk Gebied. In de studiegroep stond open communicatie centraal. De partijen waren in de gelegenheid hun standpunten en argumenten over het voetlicht te brengen. Dat heeft ertoe geleid dat er naast de oorspronkelijke vraag hoe vernatting op bedrijfsniveau kan worden ingepast, ook aanvullende en vernieuwende ideeën naar voren zijn gekomen. De studiegroep heeft veel extra informatie opgeleverd over:

- de manier waarop boeren de natheid van percelen beoordelen en natschade ervaren;
- de inpasbaarheid van natte percelen in de agrarische bedrijfsvoering en maatregelen om die inpasbaarheid te vergroten;
- de relatie tussen de waterhuishouding en de mineralenbenutting op een bedrijf;
- gewenste bedrijfsoverstijgende maatregelen om de negatieve effecten van nattere omstandigheden te verminderen.

De studiegroep heeft eveneens veel kennis opgeleverd over een breed gedragen, kosteneffectieve aanpak van verdroging waaraan iedereen zijn steentje bijdraagt. Op de volgende resultaten gaan we nader in: de ervaringen met natte percelen en waterbeheersvergoedingen.

"Plassen op het land"

Er kwamen belangrijke verschillen naar voren tussen de grondwatertrap (GT) volgens de bodemkaart en de ervaringen van de bodemvochtigheid door de boeren. Dit heeft drie oorzaken:

- De bodemkaart geeft een beperkt beeld. De grondwatertrap geeft alleen informatie over de gemiddeld hoogste en laagste grondwaterstand. Wat ontbreekt is inzicht in het verloop gedurende het jaar en gegevens over de lokale detailontwatering en het vochthoudend vermogen van de bodem.

Het beweidingssysteem dat de boer hanteert, geeft meer of minder ruimte om natte percelen in de bedrijfsvoering in te passen. Zolang die ruimte er nog is, ervaart een boer natte percelen als minder problematisch.

- De mate waarin de boer bereid is om in zijn bedrijfsvoering rekening te houden met natte percelen, bepaalt de mate waarin hij natheid ervaart (vakmanschap en bedrijfsstrategie).

Een boer kan natschade minder eenvoudig beïnvloeden dan droogteschade. De boer ervaart 'plassen op het land' altijd als een nadeel. Natschade leidt tot directe beperkingen in de bedrijfsvoering. Als het percentage percelen met voldoende draagkracht zo gering wordt dat hij zijn beweidingssysteem alleen nog met grote risico's kan rondzetten, is vernatting niet meer inpasbaar. De natschade betreft dan niet alleen de gedeelde opbrengsten, maar ook ingrijpende aanpassing van de bedrijfsvoering. Zo moet de boer bijvoorbeeld overschakelen op een ander beweidingssysteem of andere machines aanschaffen.

Bij natschade zoeken boeren de oorzaak vaak ten onrechte bij het slootpeil: "Er staan plassen op het land, dus moet het slootpeil verder omlaag". Wateroverlast ontstaat echter vooral bij ongelijke ligging van percelen. In 'holle' percelen verzamelt water zich in laagtes, of storende lagen in de ondergrond belemmeren dat het water kan infiltreren. Slootpeilverlaging biedt op dergelijke percelen weinig soelaas.

Boeren ervaren droogteschade als minder problematisch. Zij vinden dat ze dit meer zelf in de hand hebben, ondermeer door het inzetten van beregening. De meeste kosten voor beregening zijn immers al gemaakt bij de aanschaf van een installatie. Is die eenmaal aanwezig, dan rekent een boer zijn arbeidskosten vaak niet mee en zijn de kosten per mm beregening gering.

Waterbeheersvergoeding

Door het verhogen van de grondwaterstand vermindert de flexibiliteit in de landbouwbedrijfsvoering. Tot een bepaalde oppervlakte natte percelen kunnen boeren inspelen op peilverhoging. Daarvoor kunnen zij technische maatregelen nemen of de bedrijfsvoering aanpassen. Grotere peilverhoging stelt boeren echter voor problemen. Daarvoor zijn gebiedsgerichte maatregelen nodig zoals flexibel peilbeheer en ruimtelijke ingrepen zoals kavelruil. Als natschade het bedrijfsrisico aanzienlijk vergroot, komen waterbeheersvergoedingen of andere schaderegelingen in beeld.

Zelfs als een boer vernatting in zijn bedrijfsvoering optimaal inpast, kan toch schade optreden. Deze wordt normaliter met een natschaderegeling vergoed. Maar het kan ook anders. In dit project geven boeren de voorkeur aan langjarige waterbeheersvergoedingen (vooraf) boven de bestaande schadevergoedingen (achteraf). Zij kunnen hun financieel risico verkleinen als ze bij de jaarlijkse strategische bedrijfsbeslissingen rekening kunnen houden met vernatting. De boeren passen vernatting in in hun bouwplan en zullen op de nattere percelen geen gevoelige gewassen telen. Ook is inpassing van natte percelen goed te combineren met agrarisch natuurbeheer.

Waterbeheersvergoedingen kunnen goedkoper uitpakken dan schaderegelingen als ze meerdere doelen tegelijk dienen. Soms is er zelfs natuurwinst buiten het gebied. Als in het ene gebied het peil wordt opgezet, treedt daar natschade op maar in het naastgelegen gebied profiteert de natuur. Dergelijke hydrologische beïnvloedingszones zouden ook in aanmerking moeten komen voor waterbeheersvergoedingen.

Een aanpak op gebiedsniveau

De manier van werken in de studiegroep heeft ons veel geleerd over de procesmatige kant van de aanpak van verdroging. Dit heeft geleid tot een stappenplan dat waterbeheerders kan helpen bij een breed gedragen, kosteneffectieve aanpak van verdroging waarbij boeren en andere grondgebruikers een actieve inbreng hebben.

Om anti-verdrogingsprojecten in de praktijk te brengen, is het voorkomen of vergoeden van landbouwschade noodzaak. De waterbeheerders in Gelderland hanteren de zogenaamde 'ladder van Weersink':

1. de waterhuishouding zó ontwerpen en inrichten dat schade voor de landbouw wordt voorkomen;
2. indien stap 1 niet mogelijk is: schade door technische maatregelen (bijvoorbeeld door plaatselijke onderbemaling) ondervangen;
3. indien stap 1 en 2 niet mogelijk zijn: schade met kavelruil of relatienotabeheer ondervangen;
4. indien stap 1, 2 en 3 niet mogelijk zijn: de schade met geld en/of grond vergoeden.

Deze werkwijze heeft nadelen:

- Boeren worden pas in een laat stadium bij het maken van plannen betrokken. Hierdoor kunnen ze vaak alleen reageren op gepresenteerde oplossingen, en niet actief meedenken en eigen ideeën inbrengen. Draagvlak voor de plannen en bereidheid voor het nemen van maatregelen is dan vaak gering. Dit kan leiden tot spanningen tussen het waterschap en de landbouw.
- De aanpak resulteert per saldo in beperkte peilaanpassingen, terwijl grotere aanpassingen gewenst zijn.

- Het leidt niet tot de meest kosteneffectieve en duurzame oplossingen. Door de vier stappen na elkaar te doorlopen investeren waterschappen veel geld om natschade op agrarische bedrijven zoveel mogelijk te voorkomen (stap 1 en 2), waardoor duurzame aanpassingen van het watersysteem en functies in het gebied buiten beeld blijven.

Op basis van de ervaringen in het project Omgaan met Vernatting, en met name in de studiegroep, stellen we het volgende stappenplan voor:

1. Betrek alle partijen (waterschap, boeren, terreinbeheerders, etc.) in een vroeg stadium bij het project.
2. Communiceer duidelijk over de te behalen doelen en de gevolgen daarvan, en zet met de betrokkenen de volgende stappen:
 - doelen van tevoren duidelijk vastleggen;
 - operationaliseren in gewenste grondwaterstanden;
 - oplossingen in beeld brengen: zowel binnen de natuurgebieden, op de individuele landbouwbedrijven als in het gebied als geheel.
 - effecten en kosten van kansrijke oplossingen bepalen door de gevolgen op bedrijfsniveau in kaart brengen (inpasbaarheid);
 - samenstellen van een optimale mix van maatregelen.
3. uitvoeren van de maatregelen;
4. monitoren van de effecten, liefst gezamenlijk door meerdere partijen;
5. open en heldere communicatie van begin van planvorming tot einde van monitoring.

In het waterbeheer neemt het belang van 'maatschappelijk draagvlak' toe. Hoe moeilijk het ook is om daaraan invulling te geven, het is de sleutel tot succes. Het project Omgaan met Vernatting heeft aangetoond dat een aanpak met actieve inbreng van alle partijen tot draagvlak voor uitvoering leidt, en tevens dat de kennis en creativiteit uit het gebied optimaal wordt benut. Als daarvoor voldoende ruimte wordt geboden en middelen worden ingezet, is de kans op een duurzame oplossing het grootst.

Dick Boland en Rob Hoekstra werken bij het Centrum voor Landbouw en Milieu. Jan Beldman van het Waterschap Rijn en IJssel was projectleider van Omgaan met Vernatting.

Sluit venster